

Sebastian
Graniczkowski

DĘBICKA PRASA POLITYCZNA 1932-1936

**DĘBICKA
PRASA POLITYCZNA
1932–1936**

PRACE KATEDRY HISTORII XIX I XX W.
WYDZIAŁU HISTORII I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
UNIwersytetu PAPIESKIEGO JANA PAWŁA II w KRAKOWIE
Nr 9

SEBASTIAN GRANICZKOWSKI

DĘBICKA PRASA POLITYCZNA 1932–1936

KRAKÓW–DĘBICA 2025

Sebastian Graniczkowski
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
 <https://orcid.org/0009-0001-9486-4605>
 dl6070@doktorant.upjp2.edu.pl

© Copyright by Sebastian Graniczkowski, 2025

Recenzent
ks. dr Piotr Tylec (KUL)

Opracowanie redakcyjne
Justyna Zdziennicka

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8368-301-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-302-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383683027>

Na okładce wykorzystano winietę czasopisma „Echo z nad Wisłoki”
oraz zdjęcia Dębicy z Narodowego Archiwum Cyfrowego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Od autora	7
Wstęp	9
Rozdział I	
Geneza i organizacja	15
1.1. Kontekst historyczny	15
1.2. Redaktorzy i autorzy	24
1.3. Kwestie techniczne, organizacyjne i wydawnicze	38
Rozdział II	
Sprawy polityczne	45
2.1. Problematyka lokalna	45
2.2. Tematyka krajowa i międzynarodowa	69
Rozdział III	
Wątki społeczno-kulturowe	79
3.1. Religia i kultura	79
3.2. Miasto i mieszkańcy	85
Zakończenie	95

SPIS TREŚCI

Bibliografia	99
Wykaz skrótów	117
Spis ilustracji	119
Spis tabel	121
Streszczenie	123
Summary	125
Indeks osób	127

OD AUTORA

Z ogromną radością przygotowywałem niniejszą pracę, poświęconą dębickiej prasie politycznej ukazującej się w latach 1932–1936 – okresie niezwykle interesującym zarówno pod względem lokalnej dynamiki politycznej, jak i społeczno-kulturowych przemian. Znalazły one swoje odzwierciedlenie w treściach prasowych. Przedstawiona analiza nie powstałaby jednak bez wsparcia wielu osób i instytucji, którym w tym miejscu chciałbym serdecznie podziękować.

Na początku pragnę wyrazić głęboką wdzięczność ks. prof. dr. hab. Bogdanowi Stanaszкови za nieocenione wsparcie. Mogłem liczyć na jego wiedzę, doświadczenie naukowe i wskazówki. Jego cierpliwość, otwartość na moje pytania oraz gotowość do szczegółowego omawiania najdrobniejszych kwestii merytorycznych stanowiły fundament przygotowania tej publikacji. Również pomoc, jaką otrzymałem na etapie redakcji i przygotowania do druku, miała kluczowe znaczenie dla ostatecznego kształtu tej publikacji.

Serdeczne podziękowania kieruję też do Urzędu Miasta – na ręce Pana Wiceburmistrza Macieja Małosińskiego oraz Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Dębicy, na ręce Pani Dyrektor

Moniki Rojek-Kałek, dzięki którym możliwe było wydanie drukiem niniejszej pracy. Okazana przez nich pomoc w kwestiach organizacyjnych i finansowych, a także zainteresowanie lokalną historią, skłoniły mnie do podjęcia decyzji o publikacji badań przeprowadzonych na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie podczas studiów magisterskich. Dziękuję za zaufanie, którym mnie obdarzono, oraz za docenienie działań dokumentujących i popularyzujących dębickie dziedzictwo.

Książka ta zyskała również wiele dzięki cennym uwagom i nieformalnym recenzjom, za które dziękuję moim najbliższym: Żonie Małgorzacie oraz Rodzicom Agnieszce i Jerzemu. Ich cierpliwość, wyrozumiałość i wsparcie były dla mnie motorem do działania, szczególnie w momentach wytężonej pracy i konieczności mierzenia się z kolejnymi wyzwaniami badawczymi, a spostrzeżenia oraz konstruktywna krytyka pozwoliły mi spojrzeć na wiele kwestii z nowej perspektywy.

Słowa wdzięczności kieruję również do wszystkich osób, które, choć pozostają anonimowe, w jakikolwiek sposób przyczyniły się do powstania tego opracowania – począwszy od pracowników archiwów, przez bibliotekarzy, aż po tych, którzy udostępnili swoje prywatne relacje i wspomnienia.

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja stanie się wartościowym wkładem w dokumentowanie historii Dębicy oraz przyczyni się do jej popularyzacji. Żywię przekonanie, że ukazane w niej wątki polityczne, społeczne i kulturowe pomogą lepiej poznać i zrozumieć rzeczywistość lat trzydziestych XX wieku w naszym regionie i będą inspiracją do dalszych badań naukowych.

Z wyrazami szacunku i wdzięczności

Sebastian Graniczkowski

WSTĘP

„Bardziej boję się trzech gazet
niż trzech tysięcy bagnatów”.

cytat przypisywany
Napoleonowi Bonaparte

W okresie międzywojennym prasa odgrywała kluczową rolę w przekazywaniu informacji społeczeństwu. Ze względu na brak telewizji oraz dopiero rozwijające się radio to właśnie gazety były głównym źródłem wiedzy o wydarzeniach w kraju i na świecie. Polskie Radio rozpoczęło regularne nadawanie dopiero w połowie lat dwudziestych XX wieku, dlatego w pierwszych latach niepodległości to prasa dominowała na rynku medialnym. Gazety informowały nie tylko o polityce, ale również o kulturze, sporcie i życiu codziennym. Pełniły także funkcję opiniotwórczą, wpływając na poglądy społeczeństwa i kształtując debatę publiczną.

W niniejszej książce przedstawiono rozwój prasy politycznej ukazującej się w dwudziestoleciu międzywojennym na terenie Dębicy. Zarazem dokonano analizy zawartości drukowanych artykułów. Ramy chronologiczne wyznaczyły wydanie pierwszego

numeru najstarszego czasopisma oraz wydanie ostatniego numeru najdłużej ukazującego się tytułu prasowego. Obejmują więc okres od 1 maja 1932 roku do 5 kwietnia 1936 roku. W Dębicy ukazywały się w tym czasie trzy czasopisma o charakterze politycznym: „Echo z nad Wisłoki”, „Wiadomości Dębickie” oraz „Zwierciadło z nad Wisłoki”, a także gazetka gimnazjalna „U nas”. Ta ostatnia miała zupełnie inny charakter, publikowano w niej głównie poezję uczniów, stąd pominięto ją w niniejszym opracowaniu. Ostatecznie autor zdecydował się, by tytuł brzmiał następująco: *Dębicka prasa polityczna w latach 1932–1936*.

Autor z uwagi na nikłą liczbę opracowań poświęconych jego rodzinnej miejscowości postanowił podjąć próbę uzupełnienia tych braków. Ponadto wybrał niniejszy temat, gdyż prasa tego okresu była zaangażowana w bardzo istotną walkę polityczną, która w historiografii do tej pory nie została omówiona.

W książce postawiono następujące pytania badawcze: Jakie czasopisma ukazywały się w tym okresie w Dębicy? Jakie było ich zaplecze techniczne? Jacy ludzie zaangażowani byli w tworzenie czasopism? Jak prasa dębicka wypadła na tle sąsiednich miejscowości w tym okresie? Jak przebiegały zmiany władz samorządowych w latach trzydziestych XX wieku w Dębicy? Jakie ugrupowania polityczne stanęły ze sobą do walki? Jak zwalczające się stronnictwa odnosiły się do wątków polityki krajowej i międzynarodowej tego okresu? Jak wyglądało życie kulturalne miasta w świetle analizowanych czasopism? Na ile wydarzenia kulturalne łączyły się z życiem religijnym mieszkańców? Z jakimi problemami mierzyli się mieszkańcy Dębicy w tym okresie?

Podstawą źródłową do badań były trzy tytuły prasowe: „Echo z nad Wisłoki” (65 numerów), „Wiadomości Dębickie” (6 numerów), „Zwierciadło z nad Wisłoki” (15 numerów), zgodnie z obecnym stanem wiedzy wykorzystano wszystkie numery czasopism ukazujących się w latach 1932–1936. Do większości z nich udało się dotrzeć dzięki

zasobom Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej¹. Kwerendę uzupełniły w głównej mierze sprawozdania dyrekcji szkół z Dębicy i Przemyśla, ale także w stopniu szczątkowym księgi metrykalne oraz alfabetyczny spis oficerów rezerwy. Zostały one wykorzystane do możliwie najdokładniejszego odtworzenia życiorysów redaktorów czasopism. Autor sięgnął też do innych źródeł drukowanych, które zestawił w bibliografii. Historiografia dotycząca Dębicy tego okresu nie jest w pełni zadowalająca, chociaż wydana została monografia miasta² z rozdziałami poświęconymi konkretnym okresom historycznym. Jednakże w rozdziale autorstwa Ludwika Mroczi³, dotyczącym interesującego nas okresu, potraktowano prasę jedynie jako źródło pomocnicze, uzupełniające, więc nie wykorzystano tym samym całego jej potencjału (Mrocza sięgnął jedynie do dwunastu numerów „Echa z nad Wisłoki”, jednego numeru „Wiadomości Dębickich” oraz jednego numeru „Zwierciadła z nad Wisłoki”). Co za tym idzie, nie opisał dokładnie zawiloci sytuacji politycznej miasta w latach 1932–1936, czemu trudno się dziwić, jeśli wziąć pod uwagę fakt, że miał on do objęcia analizą znacznie dłuższy okres i w znacznie szerszym ujęciu niż poniższa publikacja. Niestety więc we wspomnianym rozdziale monografii znajdujemy zbyt wiele uproszczeń w odniesieniu do prasy (autor określił „Zwierciadło z nad Wisłoki” jako najkrócej ukazujące się czasopismo dębickie⁴, co nie było prawdą).

¹ Dostęp pod adresami: [https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&vall=GroupTitle:%22Echo+z+nad+Wis%C5%82oki+%5C\(1932%5C-1935%5C\)%22](https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&vall=GroupTitle:%22Echo+z+nad+Wis%C5%82oki+%5C(1932%5C-1935%5C)%22) [dostęp: 14 IV 2025]; [https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&vall=GroupTitle:%22Wiadomo%C5%9Bci+D%C4%99bickie+%5C\(1933%5C\)%22](https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&vall=GroupTitle:%22Wiadomo%C5%9Bci+D%C4%99bickie+%5C(1933%5C)%22) [dostęp: 14 IV 2025]; [https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&vall=GroupTitle:%22Zwierciad%C5%82o+z+nad+Wis%C5%82oki+%5C\(%5C%5B19%5C%5D35%5C-1936%5C\)%22](https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&vall=GroupTitle:%22Zwierciad%C5%82o+z+nad+Wis%C5%82oki+%5C(%5C%5B19%5C%5D35%5C-1936%5C)%22) [dostęp: 14 IV 2025].

² Dębica. Zarys dziejów miasta i regionu, red. J. Buszko, F. Kiryk, Kraków 1995.

³ L. Mrocza, Dębica w latach drugiej niepodległości, [w:] Dębica. Zarys dziejów miasta i regionu, red. J. Buszko, F. Kiryk, Kraków 1995, s. 321-447.

⁴ Ibidem, s. 414.

Obok monografii miasta wydana także została monografia szkolnictwa dębickiego do końca XX wieku⁵. Edward Wodzień korzystał w niej z trzech numerów „Echa”. Ze względu na obszerność tematu trudno się dziwić, że w tak małym zakresie wykorzystał prasę. Istnieją również dwie publikacje dotyczące dębickiej oświaty⁶, których autorzy nie korzystali z prasy wydawanej w tym okresie. Mają one charakter uzupełniający dla tej publikacji, podobnie jak opracowania dotyczące dębickiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, którego autorem jest Jan Swół⁷. Książki te dotyczą innych aspektów dziejów miasta, zupełnie odrębnych lub łączących się z nią w osobach redaktorów.

Należy odnotować, że istnieje pozycja omawiająca zagadnienie życia codziennego w Dębicy w omawianym okresie⁸. Jej autor, Arkadiusz Więch, korzystał z prasy w sposób bardzo rzetelny, chociaż w swojej kwerendzie pominął jeden rocznik – 1935 – „Echa z nad Wisłoki”. Życie kulturalne i religijne, a także obraz miasta przedstawione w tej książce to jedynie elementy uzupełniające.

Wymieniając opracowania dotyczące miasta, należy wspomnieć również o monografii prasy międzywojennej w województwie krakowskim autorstwa Jacka Lachendro⁹. W publikacji *Prasa województwa krakowskiego w latach 1918–1939* wykorzystano wiele innych czasopism, analizowano je pod wieloma różnymi aspektami. Nie przedstawia ona tym samym wyczerpująco zagadnienia

⁵ E. Wodzień, *Dębica – nasze szkolnictwo do końca XX wieku*, Dębica 2013, Biblioteka Dębickich Gryfów, 6.

⁶ *I Liceum Ogólnokształcące im. Króla Władysława Jagiełły w Dębicy we wspomnieniach nauczycieli i uczniów*, red. E. Nowacka, Dębica 2020; A. Kwolek, *Liceum Ogólnokształcące w Dębicy 1900–2000 (próba monografii)*, Dębica 2000.

⁷ J. Swół, *Dębicki Sokół. Znana i mniej znana historia*, cz. 1, Dębica 2020.

⁸ A.S. Więch, *Miasteczko. Życie codzienne mieszkańców Dębicy w latach 1900–1939*, Przemyśl 2012, Biblioteka Przemyska, t. 47.

⁹ J. Lachendro, *Prasa województwa krakowskiego w latach 1918–1939*, Kraków 2006, *Studia z historii XX wieku*, 4.

prasy dębickiej i trzy ukazujące się wtedy tytuły dębickie charakteryzuje bardzo ogólnie. Była ona istotna dla autora jako źródło wiedzy na poziomie wstępnych ustaleń, jak np. ogólna orientacja polityczna, sprawy techniczne.

W badaniach zastosowano metodę analizy źródeł, syntezy materiału źródłowego, a także, szczególnie w momentach, kiedy wychodziły równocześnie dwa czasopisma, metodę wnioskowania z milczenia źródeł.

Autor zdecydował się podzielić pracę na trzy rozdziały: geneza i organizacja, sprawy polityczne oraz wątki społeczno-kulturowe. Rozdział pierwszy składa się z trzech podrozdziałów, w których kolejno został wyjaśniony kontekst historyczny powstania tytułów prasowych, omówiono sylwetki redaktorów oraz autorów odpowiedzialnych za treści umieszczane w czasopismach oraz opisano kwestie techniczne, organizacyjne i wydawnicze, m.in. objętość, format, ceny, reklamy itd. Drugi rozdział zdominowały kwestie dotyczące polityki lokalnej oraz krajowej i międzynarodowej, z tym zastrzeżeniem, że przez „politykę lokalną” autor rozumie jedynie politykę miejską. Wobec tego sprawa przyznania Dębicy rangi miasta powiatowego trafiła do drugiego z podrozdziałów, jako obejmująca tematykę szerszą niż miejska. W trzecim rozdziale autor zdecydował się zaprezentować informacje dotyczące życia społeczno-kulturowego oraz codziennego Dębicy w latach 1932–1936.

ROZDZIAŁ I

GENEZA I ORGANIZACJA

1.1. KONTEKST HISTORYCZNY

Dębica w dekadzie 1921–1931 zanotowała relatywnie duży skok demograficzny. Liczba ludności miasteczka wzrosła z ok. 3900 na początku dekady do ok. 9300 w roku 1931¹. Oznacza to wzrost na poziomie ok. 136,5%², a to w porównaniu z ogólnym przyrostem demograficznym w tym okresie na terenie Polski było wynikiem wyższym o 112 punktów procentowych³. Przyczyn tak dużego skoku demograficznego na terenie nowo powstałej II Rzeczypospolitej badacze upatrywali głównie w ciągłym rozwoju przemysłu oraz tworzeniu nowych miejsc pracy w dużych zakładach. W przypadku Dębicy nastąpiło to wskutek m.in. lokalizacji i rozbudowy linii kolejowej, umieszczenia tu garnizonu wojskowego, który uprzednio stacjonował w Ropczycach, czyli ok. 15 km na wschód od Dębicy, a także założenia gimnazjum⁴. Tak duży przy-

¹ L. Mroczka, op. cit., s. 332.

² Ibidem, s. 321.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem; zob. więcej: C. Brzoza, A.L. Sowa, Historia Polski 1918–1945, Kraków 2006, s. 50–57.

rost liczby mieszkańców mógł być jedną z przyczyn, dla których wzrosło zapotrzebowanie na tytuły prasowe o tematyce lokalnej. Tę tezę potwierdza fakt, że już we wrześniu 1930 roku starostwo poparło inicjatywę trzech profesorów gimnazjalnych: Stanisława Nagawieckiego, Franciszka Rusinka oraz Jana Szczerby, którzy utworzyli projekt czasopisma, docelowo dwutygodnika, zatytułowanego „Głos Dębicy”. Nie zachował się żaden numer tego wydawnictwa, co uprawdopodobnia tezę Ludwika Mroczi, iż do zrealizowania pomysłu nie doszło⁵.

Czynnikiem, który zdecydował o powstaniu trzech wiodących tytułów prasowych w Dębicy, była więc polityka. W przeddzień ukazania się pierwszego numeru prasowego z 1932 roku, a więc ostatniego dnia kwietnia, miasto znajdowało się w bardzo zawiłej sytuacji politycznej. Od 2 stycznia 1926 roku władzę sprawował Tymczasowy Zarząd Gminny, powołany przez Urząd Wojewódzki. W jego skład wchodził komisarz rządowy oraz Rada Przyboczna komisarza, która liczyła 10 osób. Najwyższą funkcję pełnił Maciej Deszcz, dyrektor szkoły żeńskiej, jego zastępcą był Stanisław Niemiec, równocześnie członek Rady Przybocznej. Ponadto w jej skład wchodził: Stanisław Dihm, Maurycy Goldfuss, Michał Knot, Adam Kottas, Ch. Mahler, Ignacy Mikuła, Hirsza Taub, Stanisław Wiśniewski, Tobiasz Zuker. W listopadzie 1927 roku rada została poszerzona o sześć kolejnych osób: Henryka Chendyńskiego, Stanisława Kasprzyka, Wojciecha Kłoca, Józefa Knota, Józefa Sado, Antoniego Szczeklika⁶.

Dopiero w 1928 roku podjęto decyzję o powołaniu burmistrza. Wybory odbyły się w sierpniu i były na tyle wyrównane, że zwycięzcę wyłoniono dopiero w październiku. Burmistrzem z przewagą jednego głosu został profesor gimnazjalny, doktor Stanisław Nagawiecki,

⁵ L. Mrocza, op. cit., s. 411.

⁶ Ibidem, s. 345-346.

Książka przybliży nieznane dotychczas karty z historii Dębicy i jej okolic. Autor prezentuje kwestie związane z dziejami prasy tego regionu, politykę zarówno lokalną, jak również krajową i międzynarodową oraz życie codzienne miasta. I choć w swojej narracji odnosi się jedynie do lat 1932–1936, to znacznie poszerza stan wiedzy na temat Dębicy i jej mieszkańców w okresie międzywojennym. Na szczególną uwagę zasługuje liczba wykorzystanych źródeł prasowych, kwerendy przeprowadzone w pięciu archiwach oraz licznie zacytowane opracowania naukowe. Z tych racji książka ta powinna szybko trafić do rąk czytelników. Z pewnością będą nimi mieszkańcy Dębicy i okolic, jednak publikacja ta nie jest skierowana wyłącznie do nich. Powinni po nią sięgnąć również historycy i regionaliści Małopolski, badacze dziejów politycznych oraz stosunków społecznych mieszkańców niewielkich miast.

fragment recenzji ks. dr. Piotra Tylca

Kolejną okazją do krytyki burmistrza na łamach czasopisma stał się wiec posłów BBWR w Dębicy. O ile w temacie polityki krajowej w większej części obydwu stronnictwa działające w ramach rady były zgodne, o tyle na wstępie artykułu omawiającego wydarzenie ukazano burmistrza jako osobę apodyktyczną i żądną władzy, wręcz dyktatorską. Miał on 5 czerwca na początku wiecu wybrać samego siebie na przewodniczącego. Na żądanie jednego z uczestników spotkania, Józefa Misiewicza, by zorganizować demokratyczne wybory, burmistrz „oświadczył, że nie ustąpi, a komu się to nie podoba, może salę opuścić”.

fragment rozdziału drugiego

Rok I.

NUMER P

20

P r e n u

roczna .

kwartałna .

Z

DWUTYG

SPRAWO